

Верховний
Суд

ОГЛЯД практики Суду справедливості Європейського Союзу

Рішення за жовтень 2023 року

Зміст

I. Захист персональних даних	3
Рішення Суду справедливості ЄС (Перша Палата) від 26 жовтня 2023 року, FT (копії медичних записів), C-307/22	3
II. Свобода пересування: вільний рух капіталу	6
Рішення Суду справедливості ЄС (Перша Палата) від 12 жовтня 2023 року, ВА (спадкування, державна житлова політика в Європейському Союзі), C-670/21	6
III. Конкуренція	9
1. Угоди, рішення та узгоджені дії (стаття 101 ДФЄС)	9
Рішення Загального Суду (Третя Палата, розширений склад) від 18 жовтня 2023 року, Clariant and Clariant International v Commission, T-590/20	9
Рішення Загального Суду (Третя Палата, розширений склад) від 18 жовтня 2023 року, Teva Pharmaceutical Industries and Cephalon v Commission, T-74/21	12
2. Зловживання домінуючим становищем (стаття 102 ДФЄС)	14
Рішення Загального Суду (Четверта Палата, розширений склад) від 25 жовтня 2023 року, Bulgarian Energy Holding and Others v Commission, T-136/19	14
IV. Зближення законодавства	21
1. Страхування автотранспортних засобів	21
Рішення Суду справедливості ЄС (П'ята Палата) від 12 жовтня 2023 року, KBC Verzekeringen, C-286/22	21
2. Засоби захисту рослин	23
Рішення Загального Суду (Сьома Палата, розширений склад) від 4 жовтня 2023 року, Ascenza Agro and Industrias Afrasa v Commission, T-77/20	23
V. Спільна торговельна політика	30
1. Спеціальні заходи	30
Рішення Загального Суду (Перша Палата) від 4 жовтня 2023 року, Euranimi v Commission, T-598/21	30
2. Захист від торговельних бар'єрів	33
Рішення Загального Суду (Третя Палата) від 18 жовтня 2023 року, Zipro Manufacturing and Others v Commission, T-402/20	33

I. Захист персональних даних

Рішення Суду справедливості ЄС (Перша Палата) від 26 жовтня 2023 року, FT (копії медичних записів), C-307/22

[Посилання на повний текст рішення](#)

Преюдиційне рішення – Обробка персональних даних – Регламент (ЄС) 2016/679 – Статті 12, 15 та 23 – Право суб'єкта даних на доступ до його даних, що обробляються – Право на отримання першої копії цих даних безкоштовно – Обробка даних пацієнта його лікарем – Медична документація – Підстави для запиту на доступ – Використання даних із метою притягнення до відповідальності особи, яка надає лікування – Поняття «копія»

DW звернувся до свого стоматолога FT з проханням надати безкоштовно йому першу копію його медичної картки. Метою запиту було притягнення FT до відповідальності за помилки, які вона нібито допустила під час надання DW стоматологічних послуг.

Посилаючись на німецьке законодавство, згідно з яким пацієнт може отримати копію своїх медичних записів за умови, що він або вона відшкодує особі, яка надає лікування, пов'язані з цим витрати,¹ FT відмовилася надати DW таку копію, після чого DW подав позов до суду. Суди першої та апеляційної інстанцій задовольнили прохання DW про безкоштовне надання першої копії його медичних записів.

Розглядаючи подану FT касаційну скаргу з питань права (*перегляд*), Bundesgerichtshof (Федеральний суд, Німеччина) звернувся до Суду справедливості ЄС із запитом про надання тлумачення положень Регламенту 2016/679, які стосуються правил, що регулюють здійснення суб'єктом даних свого права на доступ до його чи її даних, а також обмеження обсягу цього права.²

У своєму рішенні Суд, перш за все, дійшов висновку про те, що у випадку звернення суб'єкта даних із відповідним запитом, контролер зобов'язаний безкоштовно надати йому або їй першу копію його або її персональних даних, для цілей, інших ніж отримання інформації про обробку цих даних і перевірку законності такої обробки, які прямо згадуються в преамбулі Регламенту 2016/679 (GDPR). Далі Суд визначив параметри, відповідно до яких Держави-члени можуть з метою захисту економічних інтересів контролера обмежити право на отримання копії даних, вимагаючи від суб'єкта даних сплати витрат, понесених таким контролером у зв'язку

¹ Друге речення підпункту 2 Параграфу 630g Цивільного кодексу Німеччини (Bürgerliches Gesetzbuch).

² Зокрема, стаття 12(5), стаття 15(1) і (3) і стаття 23(1)(i) Регламенту (ЄС) 2016/679 Європейського Парламенту та Ради від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб щодо обробки персональних даних і про вільний рух таких даних, що скасовує Директиву 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) (ОВ 2016 L 119, стор. 1, і виправлення OJ 2018 L 127, стор. 2) («далі – Регламент 2016/679»).

із виконанням такого запиту. Крім того, Суд розглянув питання необхідності надання суб'єкту даних, у певних випадках, повної копії даних його або її медичних записів.

Висновки Суду

По-перше, що стосується питання, чи має контролер також зобов'язання надати суб'єкту даних першу копію його даних безкоштовно за запитом, поданим останнім з іншою метою, ніж та, яка прямо зазначена в преамбулі Регламенту 2016/679, Суд нагадав, що перше речення статті 15(3) цього Регламенту надає суб'єкту даних право отримати точне відтворення його або її особистих даних, що розуміються в широкому сенсі, які є предметом операцій, які можна класифікувати як «обробку, що здійснюється контролером».³ Крім того, із спільного тлумачення відповідних положень Регламенту 2016/679⁴ випливає, що (i) суб'єкт даних має право безкоштовно отримати першу копію своїх персональних даних, які обробляються, та (ii) контролеру надається можливість, за певних умов, стягувати розумну плату з урахуванням адміністративних витрат або відмовитися виконувати запит, якщо він явно необґрунтований або надмірний.

Однак, жодне з цих положень не ставить безкоштовне надання першої копії персональних даних в залежність від тієї умови, що суб'єкт даних має навести причини для обґрунтування свого запиту. Відповідно, причини запитів, чітко викладені в преамбулі Регламенту 2016/679⁵, не можуть обмежувати сферу дії цих положень. Таким чином, право на доступ до даних, що стосуються здоров'я⁶, не може бути обмежено однією з цих причин ні шляхом відмови в наданні доступу, ні шляхом вимагання оплати; і цей висновок також застосовний щодо права на безкоштовне отримання першої копії.

Крім того, принцип, згідно з яким перша копія даних має бути безкоштовною, і відсутність необхідності вказувати конкретну причину для обґрунтування запиту на доступ, обов'язково сприятиме полегшенню реалізації суб'єктом даних прав, наданих йому або їй Регламентом 2016/679. Отже, враховуючи важливість, яку Регламент надає праву на доступ до персональних даних для досягнення цілей, які переслідує цей Регламент, здійснення цього права не може залежати від умов, які не були прямо встановлені законодавчим органом ЄС.

По-друге, Суд визначив, що Держава-член не має права ухвалювати національне законодавство, яке з метою захисту економічних інтересів контролера зобов'язує суб'єкта даних нести витрати за надання першої копії його або її персональних даних.

³ Рішення від 4 травня 2023 року, Österreichische Datenschutzbehörde and CRIF (C-487/21, EU:C:2023:369, пункт 28).

⁴ Стаття 12(5), стаття 15(1) та (3) Регламенту 2016/679.

⁵ У першому реченні пункту 63 преамбули Регламенту 2016/679 зазначено, що «суб'єкт даних повинен мати право доступу до персональних даних, які збирають щодо нього, і реалізовувати таке право вільно та через розумні проміжки часу для того, щоб бути обізнаним про законність опрацювання та перевірити її».

⁶ Гарантоване статтею 15(1) Регламенту 2016/679.

Дійсно, що відповідно до Регламенту 2016/679 право суб'єкта даних безкоштовно отримати першу копію його чи її особистих даних не є абсолютним, і за певних умов захист прав і свобод інших може обґрунтувати обмеження цього права.⁷ Однак, у даному випадку, оскільки метою національного законодавства є захист економічних інтересів осіб, які надають лікування, шляхом запобігання надходженню непотрібних запитів на отримання копій, такі міркування не можуть бути включені до таких прав і свобод.

Дійсно, така законодавча норма стримуватиме подання не лише непотрібних запитів, але й запитів, спрямованих на отримання першої безкоштовної копії оброблених персональних даних на законних підставах. Отже, це обов'язково порушить принцип, згідно з яким перша копія має бути безкоштовною, і тим самим підірватиме ефективність права суб'єкта даних на доступ до його чи її даних, яке передбачене Регламентом 2016/679, а також, як наслідок, гарантований ним захист.

Крім того, Суд підкреслив, що економічні інтереси контролерів були враховані Регламентом 2016/679, який визначає обставини, за яких контролер може стягувати плату, пов'язану з наданням копії персональних даних.

По-третє, і останнє, Суд вважав, що у відносинах між лікарем і пацієнтом право отримати копію персональних даних означає надання суб'єкту даних правдивого та зрозумілого відтворення всіх цих даних. Це право передбачає право отримати повну копію документів, включених до його або її медичних записів, якщо це необхідно для того, щоб суб'єкт даних міг перевірити, наскільки точні та вичерпні його дані, а також переконатися, що вони зрозумілі.

У зв'язку з цим він зазначив, що в тому, що стосується персональних даних, пов'язаних із здоров'ям, Регламент 2016/679 визначає, що право на доступ суб'єктів даних включає «дані їхніх медичних записів, які містять таку інформацію як діагнози, результати обстеження, оцінки лікуючих лікарів та будь-яке надане лікування або втручання».⁸ Саме через конфіденційний характер цих даних законодавчий орган ЄС таким чином підкреслив важливість забезпечення фізичним особам такого доступу до даних, що містяться в їхніх медичних записах, який має бути якомога повним і точним, але також надаватися у формі, яка є зрозумілою.

Що стосується результатів обстеження, оцінок лікуючих лікарів та лікування чи втручання, що надаються пацієнту, які, як правило, включають велику кількість технічних даних або навіть зображень, надання практикуючим лікарем простого резюме або копії цих даних для представлення їх у зведеній формі, може створити ризик того, що деякі відповідні дані будуть пропущені або неправильно відтворені, або, в будь-якому випадку, пацієнту буде складніше перевірити наскільки точними та вичерпними є ці дані, а також зрозуміти їх.

⁷ Відповідно до положень статті 23(1)(i) Регламенту 2016/679.

⁸ Пункт 63 преамбули Регламенту 2016/679.

II. Свобода пересування: вільний рух капіталу

Рішення Суду справедливості ЄС (Перша Палата) від 12 жовтня 2023 року, ВА (спадкування, державна житлова політика в Європейському Союзі), C-670/21

[Посилання на повний текст рішення](#)

Преюдиційне рішення – Оподаткування – Вільний рух капіталу – Статті 63–65 Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС) – Податок на спадщину – Рух капіталу між державами-членами та третіми країнами – Нерухоме майно, розташоване в третій країні – Більш сприятливий податковий режим для нерухомого майна, розташованого в державі-члені або в державі, яка є стороною Угоди про Європейський економічний простір (ЄЕП) – Обмеження – Виправдання – Житлова політика – Ефективність фіскального нагляду

А, резидент Німеччини, який помер у 2016 році, заповів у 2013 році своєму синові ВА, також резиденту Німеччини, частку нерухомого майна, розташованого в Канаді, яке здавалося в оренду для проживання.

У липні 2017 року компетентний податковий орган визначив суму податку на спадщину, яку повинен сплатити ВА в Німеччині. З метою розрахунку цього податку нерухоме майно було оцінено за його повною ринковою вартістю. У березні 2018 року ВА подав заяву про зміну суми податку, щоб це майно оподатковувалося на рівні 90 % від його ринкової вартості, як це передбачено німецьким законом про податок на спадщину та дарування. Беручи до уваги той факт, що для того, щоб нерухоме майно користувалося податковою пільгою, закон вимагає, аби воно було розташоване в Німеччині, іншій Державі-члені або Державі, яка є стороною Угоди про Європейський економічний простір,⁹ ВА стверджував, що цей закон порушує вільний рух капіталу між Державами-членами та третіми країнами, закріплений у статті 63 ДФЄС. Беручи до уваги, однак, що така різниця в режимі між нерухомим майном, розташованим в одному з цих трьох типів країн, та нерухомим майном такого ж характеру, розташованим у Державі, що не є членом ЄС та не є стороною Угоди про ЄЕП, відповідає цьому положенню, Податкова служба спочатку відхилила вимогу ВА про внесення змін, а потім і заперечення, яке він подав.

Національний суд, що розглядає позов ВА, звернувся до Суду справедливості ЄС із запитом, чи сумісне національне законодавство, яке виключає з-під дії податкової пільги майно, що здається в оренду для проживання у Канаді, зі статтею 63 ДФЄС. Якщо таке законодавство є обмеженням вільного руху капіталу, чи може таке обмеження бути виправданим відповідно до статті 65 ДФЄС¹⁰ або переважаючою необхідністю в суспільних інтересах.

⁹ Угода про Європейський економічний простір від 2 травня 1992 року (ОJ 1994 L 1, стор. 3; «Угода про ЄЕП»).

¹⁰ Згідно з цим положенням:

«1. Положення статті 63 не зачіпають права Держав-членів:

У своєму рішенні Суд визнав, що статті 63-65 ДФЄС виключають національне законодавство, яке передбачає, що для цілей обчислення податку на спадщину забудоване нерухоме майно, яке є частиною особистого майна, розташоване в державі, що не є членом ЄС, та не є стороною Угоди про ЄЕП, і здається в оренду для проживання, оцінюється за його повною ринковою вартістю, тоді як майно такого ж характеру, розташоване на національній території, в іншій Державі-члені ЄС або в державі, яка є стороною Угоди про ЄЕП, оцінюється, для цілей цього розрахунку, в розмірі 90 % від його ринкової вартості.

Висновки Суду

Суд вважав, що, по-перше, законодавство, яке ставить право на податкову пільгу в залежність від місцезнаходження активів, що входять до складу спадщини, призводить до того, що нерухоме майно, розташоване в державі, яка не є членом Європейського Союзу, та не є стороною Угоди про ЄЕП, обкладається більшим податковим тягарем, ніж майно, розташоване на національній території, що зменшує вартість такого майна і може стримувати фізичну особу, яка проживає в Німеччині, від інвестування в житлові приміщення, здані в оренду в такій державі, що не є членом ЄС, або від утримання такого майна, власником якого вона є. Таким чином, дане законодавство являє собою обмеження руху капіталу для цілей статті 63(1) ДФЄС.

По-друге, досліджуючи питання, чи може це обмеження бути виправданим відповідно до статті 65 ДФЄС, Суд зазначив, перш за все, що розрахунок податку на спадщину, згідно з національним законодавством, безпосередньо пов'язаний з ринковою вартістю активів, що входять до складу спадщини. Отже, об'єктивно не існує різниці в ситуації, яка могла б виправдати нерівний податковий режим щодо рівня податку на спадщину, який сплачується, відповідно нерухомого майна, розташованого в Німеччині, іншій державі-члені або державі, яка є стороною Угоди про ЄЕП, та нерухомого майна, розташованого в державі, яка не є членом ЄЕП, та не є стороною Угоди про ЄЕП. За таких обставин, це позбавило б сенсу статтю 63(1) ДФЄС, якби було визнано, що ситуації не є аналогічними виключно через те, що нерухоме майно, про яке йдеться, розташоване в державі, що не є членом ЄС та не є стороною Угоди про ЄЕП, коли це положення прямо забороняє обмеження на транскордонний рух капіталу.

Таким чином, вважаючи, що різниця в режимі, про який йдеться, стосується ситуацій, які є об'єктивно аналогічними, Суд розглянув питання, чи може різний підхід

(a) застосовувати відповідні положення свого податкового законодавства, які розрізняють платників податків, що перебувають в неоднаковому становищі щодо їх місця проживання або щодо місця інвестування їх капіталу;

(b) вживати всіх необхідних заходів для запобігання порушенням національного законодавства та нормативно-правових актів, зокрема у сфері оподаткування та пруденційного нагляду за фінансовими установами, або встановлювати процедури декларування руху капіталу для цілей адміністративної або статистичної інформації, або вживати заходів, виправданих міркуваннями публічного порядку чи громадської безпеки.

2. Положення цієї Глави не зачіпають застосування обмежень на право заснування, які є сумісними з Договорами. ...».

до цих ситуацій бути виправданим переважаючою необхідністю в суспільних інтересах.

У зв'язку з цим він нагадав, по-перше, що вимоги, пов'язані з державною житловою політикою в державі-члені та фінансуванням цієї політики, можуть, в принципі, становити переважаючу необхідність в суспільних інтересах. Аналогічно, оскільки Європейський Союз має економічну та соціальну мету, передбачені положеннями ДФЄС права на свободу пересування повинні бути збалансовані з цілями соціальної політики, що включає належний соціальний захист. Що стосується Угоди про ЄЕП, у світлі привілейованих відносин між Європейським Союзом та Європейською асоціацією вільної торгівлі (ЄАВТ), слід розуміти, що одна з її основних цілей – поширення на країни ЄАВТ внутрішнього ринку, створеного на території Європейського Союзу. Таким чином, мета, пов'язана з соціальною політикою, така як сприяння та забезпечення доступного орендного житла в Державах-членах та Державах, які є сторонами Угоди про Європейський економічний простір, може, в принципі, становити переважаючу необхідність в суспільних інтересах, здатну виправдати обмеження на вільний рух капіталу. Однак неочевидно, що законодавство, подібне до того, що розглядається, підходить для забезпечення послідовного та систематичного досягнення цієї мети. Зокрема, це законодавство, яке застосовується в цілому, не зосереджується на місцях, де дефіцит доступного житла відчувається особливо гостро, наприклад, у великих містах Німеччини. Більше того, всі категорії нерухомого майна, що здається в оренду для проживання, від найпростіших до найрозкішніших, можуть бути оцінені в 90 % від їхньої ринкової вартості для цілей розрахунку податку на спадщину. Крім того, неочевидно, що це законодавство вимагає від спадкоємців утримувати своє житло протягом певного періоду і використовувати його для здачі в оренду, щоб після отримання податкової пільги вони могли продати це житло або використовувати його як друге житло. Отже, ця податкова пільга не може розглядатися як така, що виправдана метою заохочення та забезпечення доступного орендованого житла в Державах-членах та державах, які є сторонами Угоди про ЄЕП.

По-друге, Суд вважав, що нагальний суспільний інтерес, пов'язаний з необхідністю гарантувати ефективність фіскального нагляду, не може виправдати обмеження на вільний рух капіталу, встановлене національним законодавством, що розглядається. Посилаючись на відповідні положення Податкової угоди між Німеччиною та Канадою,¹¹ Суд вважав, що органи влади Німеччини можуть звертатися до компетентних органів Канади з проханням надати інформацію, необхідну для перевірки дотримання умов, передбачених національним законодавством, що розглядається, з метою надання податкової переваги, про яку йшлося вище, коли нерухоме майно знаходиться в Канаді.

¹¹ Угода між Федеративною Республікою Німеччина і Канадою про уникнення подвійного оподаткування стосовно податків на доходи і деяких інших податків, запобігання податковим ухиленням та попередження податкових злочинів і надання допомоги в податкових справах, укладена в Берліні 19 квітня 2001 року (BGBl. 2002 II, стор. 670).

III. Конкуренція

1. Угоди, рішення та узгоджені дії (стаття 101 ДФЄС)

Рішення Загального Суду (Третя Палата, розширений склад) від 18 жовтня 2023 року, *Clariant and Clariant International v Commission*, T-590/20

[Посилання на повний текст рішення](#)

Конкуренція – Угоди, рішення та узгоджені практики – Ринок етилену – Рішення про порушення статті 101 ДФЄС – Узгодження елемента закупівельної ціни – Процедура врегулювання – Штраф – Коригування основної суми штрафу – Пункт 37 Керівних принципів щодо методу встановлення штрафів – Повторне порушення – Пункт 28 Керівних принципів щодо методу встановлення штрафів – Необмежена юрисдикція – Зустрічний позов про збільшення розміру штрафу

Рішенням від 14 липня 2020 року¹² («оскаржуване рішення») Європейська Комісія встановила, що чотири підприємства порушили статтю 101 ДФЄС, беручи участь у період з 26 грудня 2011 року по 29 березня 2017 року в одноразовому та триваючому порушенні, яке полягало в обміні конфіденційною комерційною інформацією та інформацією про ціноутворення, а також у фіксації цін, пов'язаних із закупівлею етилену, в Бельгії, Німеччині, Франції та Нідерландах.

Серед чотирьох компаній, на які було накладено санкції згідно з цим рішенням, були *Clariant International AG*, яка беззастережно визнала свою відповідальність за безпосередню участь у порушенні, вчиненому у відповідний період, та *Clariant AG*, яка беззастережно визнала свою «солідарну відповідальність» як материнська компанія *Clariant International AG*.

Для розрахунку штрафу, накладеного солідарно на ці дві компанії, Комісія спочатку визначила основну суму, використовуючи дані про вартість закупівель етилену, придбаного в період, що охоплює останній повний рік участі в порушенні, тобто 2016 рік.

По-друге, Комісія внесла деякі корективи до основної суми. По-перше, вона застосувала 50 % підвищення до основної суми штрафу через те, що це було повторне порушення, що обтяжує відповідальність, відповідно до пункту 28 Керівних принципів щодо методу визначення штрафів¹³. По-друге, вона застосувала збільшення основної суми на 10 %, щоб врахувати особливості справи та необхідність досягнення достатнього стримування, відповідно до пункту 37 цих самих принципів.

По-третє та останнє, переконавшись, що сума штрафу не перевищує 10 % від загального обороту обох компаній у 2019 році, Комісія надала їм пом'якшення

¹² Остаточне рішення Комісії C(2020) 4817 від 14 липня 2020 року, що стосується провадження за статтею 101 Договору про функціонування Європейського Союзу (AT.40410 - Ethylene).

¹³ Керівні принципи щодо методу встановлення штрафів, накладених відповідно до статті 23(2)(a) Регламенту № 1/2003 (OJ 2006 C 210, стор. 2).

в розмірі 30 % від суми штрафу в порядку пом'якшення покарання, відповідно до Повідомлення про пом'якшення покарання 2006 року,¹⁴ а також зменшення в розмірі 10 % за їхню співпрацю під час процедури врегулювання.

Clariant AG та Clariant International AG подали позов про часткове скасування оскаржуваного рішення в частині суми накладеного штрафу та, альтернативно, зменшення цієї суми. Вони також вимагали відхилити зустрічний позов Комісії про збільшення суми штрафу, що має бути досягнуто шляхом скасування 10 % зниження, наданого за їхню співпрацю під час процедури врегулювання.

Загальний Суд відхилив позов повністю, а також зустрічний позов Комісії. У своєму рішенні він розглянув, серед іншого, питання обґрунтованості та викладення причин застосування підвищення до основної суми штрафу відповідно до пункту 37 Керівних принципів щодо методу встановлення штрафів на тій підставі, що картель був картелем із закупівель. Крім того, здійснюючи свою необмежену юрисдикцію, він ухвалив рішення щодо зустрічного позову Комісії, яка вимагала скасування 10 % зниження, наданого заявникам за їхню співпрацю в процедурі врегулювання, на тій підставі, що цим позовом вони оскаржували факти, визнані та прийняті ними для цілей процедури врегулювання.

Висновки Суду

Перш за все, Суд відхилив твердження про те, що Комісія помилково збільшила основний розмір штрафу, відповідно до пункту 37 Керівних принципів щодо методу встановлення штрафів, посилаючись на необхідність врахування як особливостей конкретної справи, так і необхідності досягнення достатнього стримуючого ефекту.

У цій справі Суд, перш за все, зазначив, що, з огляду на те, що порушення стосувалося картелю із закупівель і не всі учасники були присутні на одних і тих самих ринках переробки та збуту, Комісія розрахувала основну суму штрафу, використовуючи вартість покупки, а не вартість продажів продукції переробки.

Далі вона зауважила, що, застосовуючи збільшення на 10 % до основної суми, відповідно до пункту 37 Керівних принципів щодо методу встановлення штрафів, Комісія належним чином використала свої повноваження і не зробила явної помилки в оцінці. Комісія врахувала особливості даної справи, а саме той факт, що картель, про який йде мова, був картелем із закупівель, і що вартість закупівель, врахована замість вартості продажів, не може сама по собі бути відповідним показником для відображення економічного значення порушення. Крім того, Комісія врахувала необхідність досягнення стримуючого ефекту штрафу, встановивши, що якщо загальний метод, передбачений Керівними принципами щодо методу встановлення штрафів, застосовувався без найменшого коригування, стримуючий ефект не був би забезпечений. Однак, Комісія не була зобов'язана враховувати наслідки правопорушення на ринку, оскільки збільшення штрафу, відповідно до пункту 37

¹⁴ Повідомлення Комісії про імунітет від штрафів та зменшення штрафів у картельних справах (OJ 2006 C 298, стор. 17).

Керівних принципів щодо методу встановлення штрафів, не залежить від попереднього доказу таких наслідків.

Зрештою Суд вважав, що Комісія надала перелік причин, які привели її до висновку, що особливості цієї справи та необхідність досягнення стримуючого ефекту штрафу виправдовували відступ від загального способу та збільшення основної суми, і що вона належним чином пояснила фактори, які враховувала для визначення доцільності збільшення основної суми штрафу на 10 %. У зв'язку з цим, враховуючи, що Комісія не зобов'язана вказувати цифри, що стосуються кожного кроку в розрахунковому способі, від неї не вимагається надання ніяких додаткових пояснень щодо конкретного обраного підвищення.

По-друге, Суд відхилив зустрічний позов Комісії. Він вважав, що в процедурі врегулювання в обмін на 10 % зменшення суми штрафу, накладеного на них в рамках стандартної процедури, сторони процедури врегулювання повинні визнати, серед іншого, свою відповідальність за порушення та вказати максимальний розмір штрафу, який, на їхню думку, може бути накладений Комісією і з яким вони згодні. Проте Суд зазначив, що сторони процедури врегулювання не зобов'язані, згідно з повідомленням про врегулювання,¹⁵ приймати остаточну суму штрафу та всі його параметри, щоб розпочати перемовини про врегулювання.

Таким чином, той факт, що Clariant AG та Clariant International AG прийняли максимальний розмір штрафу в своєму поданні про врегулювання, не означає прийняття точного остаточного розміру штрафу та способу його розрахунку, включаючи коригування, внесені відповідно до пунктів 28 і 37 Керівних принципів щодо методу встановлення штрафів. Крім цього, збільшення штрафу, застосоване відповідно до пунктів 28 і 37 Керівних принципів щодо методу встановлення штрафів, не було прямо визнано цими компаніями в їх поданні про врегулювання та не було предметом взаємопорозуміння з Комісією під час відповідної процедури. З цього випливає, що Комісія не могла припустити, що заявники більше не будуть піддавати сумніву збільшення штрафу, що застосовується відповідно до пунктів 28 і 37 Керівних принципів щодо методу встановлення штрафів у контексті подання позову.

Отже, враховуючи, що цим позовом ці компанії оскаржують розмір штрафу, накладеного на них, стверджуючи, що застосування цих пунктів було невірним, Комісії не вдалося довести, що вона має підстави не надавати 10 % зменшення, щоб компенсувати їх співпрацю під час адміністративної процедури.

З урахуванням вищевикладеного, Суд справедливості ЄС відхилив позов у повному обсязі, як і зустрічний позов Комісії.

¹⁵ Повідомлення Комісії про проведення процедур врегулювання з огляду на прийняття рішень відповідно до статей 7 та 23 Регламенту Ради (ЄС) № 1/2003 у справах про картелі (OJ 2008 C 167, с.1).

Рішення Загального Суду (Третя Палата, розширений склад) від 18 жовтня 2023 року у справі *Teva Pharmaceutical Industries and Cephalon v Commission*, T-74/21

[Посилання на повний текст рішення](#)

Конкуренція – Угоди, рішення та узгоджені дії – Ринки модафінілу – Рішення про визнання порушення статті 101 ДФЄС – Угода про врегулювання патентних спорів – Обмеження конкуренції за об'єктом – Характеристика – Обмеження конкуренції за впливом – Умови звільнення за статтею 101 (3) ДФЄС – Штрафи

У 1993 році Cephalon, біофармацевтична компанія зі Сполучених Штатів Америки, отримала виключні права на активний фармацевтичний інгредієнт модафініл, який продавався для лікування деяких порушень сну в ряді країн Європейської економічної зони (ЄЕЗ).

Термін дії різних національних патентів на сполуки, якими володіла Cephalon для модафінілу в ЄЕЗ, закінчився найпізніше в 2003 році. Однак, Cephalon все ще володіла вторинними патентами на частки та іншими патентами, пов'язаними з модафінілом, термін дії яких закінчується в 2015 році в ЄЕЗ.

У 2002 році Cephalon розпочала судовий процес з питань порушення патентів у США проти Teva Pharmaceutical Industries Ltd («Teva») та трьох інших виробників генериків, щоб запобігти продажу їх аналогів модафінілу в США. Оскільки Teva запустила свій генеричний продукт у Великій Британії в червні 2005 року, Cephalon також розпочала судовий процес щодо патенту у Великій Британії. У свою чергу Teva подала зустрічний позов про відкликання.

Наприкінці 2005 року Cephalon та Teva уклали мирову угоду, щоб негайно припинити свої судові процеси щодо модафінілу в США і Великій Британії («мирова угода»). За цією угодою Teva зобов'язалася не виходити на ринок самостійно і не конкурувати з Cephalon на ринку модафінілу («положення про неконкуренцію»), а також не оскаржувати її патентні права на модафініл («положення про неоскарження») (разом – «обмежувальні положення»).

Мирова угода також передбачала пакет комерційних угод, що стосуються, зокрема, надання невиключної ліцензії від Teva компанії Cephalon на її інтелектуальну власність на модафініл, постачання модафінілу компанією Teva компанії Cephalon та розповсюдження компанією Teva продукції компанії Cephalon у Великій Британії. Платежі та роялті, пов'язані з різними операціями, передбачали значну передачу цінностей Teva. Крім того, мирова угода надала невиключну ліцензію Teva для запуску її препарату-генерику модафінілу, у тому числі і в ЄЕЗ, починаючи з 2012 року.

Встановивши, що мирова угода порушує положення про заборону угод, рішень та узгоджених дій, відповідно до статті 101 ДФЄС та статті 53 Угоди про ЄЕЗ, Комісія

наклала штрафні санкції на Cephalon та Teva в розмірі 30 480 000 євро та 30 000 000 євро відповідно.¹⁶

Cephalon та Teva подали позов про скасування цього рішення, який був відхилений Третьою Палатою (розширений склад) Загального Суду. В цьому контексті Суд справедливості ЄС роз'яснив нещодавню прецедентну практику щодо угод про врегулювання патентних спорів, відповідно до законодавства ЄС про конкуренцію.

Висновки Суду

На підтримку свого позову заявники критикували Комісію, зокрема, за допущення правової та фактичної помилки, при кваліфікації мирової угоди як «обмеження конкуренції за об'єктом» для цілей статті 101(1) ДФЄС.

У зв'язку з цим Суд справедливості ЄС нагадав, перш за все, про те, що з рішення Суду у справі Generics (UK)¹⁷ випливає, що угода про врегулювання патентних спорів, яка містить положення, що обмежують конкуренцію, а також комерційні угоди, є обмеженням за об'єктом, якщо передача цінностей, що випливає з комерційних угод між власником патенту, що розглядається, та стороною, яка, як стверджується, порушує патент, не може мати жодних інших пояснень, окрім їхнього комерційного інтересу не конкурувати по суті. Таким чином, без будь-якої помилки в праві, Комісія в оскаржуваному рішенні дослідила, чи були б комерційні угоди, передбачені мировою угодою, укладені без обмежувальних положень, щоб визначити, чи становили вони стимул для Teva утриматися від конкуренції з Cephalon по суті.

Крім того, зв'язок між бізнес-угодою, укладеною між виробником оригінального лікарського засобу та виробником генерику, з мировою угодою що містить, як у цій справі, положення про неконкурування та неоскарження, викликає занепокоєння, що такий складний договірний механізм через передачу цінностей, передбачену в бізнес-угоді, спрямований на те, щоб спонукати виробника генерику прийняти ці обмежувальні положення. У цьому контексті питання про те, чи була б така угода також укладена за нормальних ринкових умов, входить у оцінку, яку Комісія повинна провести відповідно до статті 101 ДФЄС. З цією метою вона повинна оцінити, чи чистий прибуток від передачі цінностей від компанії-виробника до компанії-виробника генерику був насправді достатньо великим, щоб виступати в якості стимулу для виробника генерику утриматися від конкуренції по суті з виробником оригінального лікарського засобу.

З огляду на вищезазначене, Суд далі відхилив скарги заявників, які оскаржують висновок Комісії про те, що єдиною метою різних комерційних операцій, передбачених мировою угодою, було, по суті, служити в якості передачі цінностей від

¹⁶ Остаточне Рішення Комісії C(2020) 8153 від 26 листопада 2020 року щодо провадження за статтею 101 ДФЄС та статтею 53 Угоди ЄЄЗ (справа AT.39686-CEPHALON) («оскаржуване рішення»).

¹⁷ Рішення від 30 січня 2020 року, Generics (UK) та інші (C-307/18, EU:C:2020:52).

Serhalon до Teva в обмін на зобов'язання Teva не виходити самотійно на ринки генериків і не конкурувати з Serhalon щодо модафінілу.

У зв'язку з цим Суд вважав, що Комісія встановила в оскаржуваному рішенні, що кожна з комерційних операцій, передбачених у мировій угоді, не мала іншої мети, крім як збільшити рівень загального обсягу передачі цінностей Teva з метою спонукати її погодитися на обмежувальні положення. Крім того, Комісія мала рацію, коли виявила, що пакет комерційних угод був достатнім для того, щоб змусити Teva прийняти зобов'язання щодо неконкуренції та неоскарження. Дійсно, з ходу переговорів, які були проаналізовані Комісією в оскаржуваному рішенні на основі доказів, стає очевидним, що як Serhalon, так і Teva прагнули знайти комбінацію операцій, що представляли б собою певну сукупну цінність, яка була б достатньо вигідною для Teva для прийняття обмежувальних положень.

Зрештою, Суд відхилив скарги Serhalon та Teva, посилаючись на рішення Суду у справі Generics (UK), згідно з яким, проконкурентні наслідки мирової угоди унеможливають її кваліфікацію як обмеження конкуренції за об'єктом.

У зв'язку з цим Суд відхилив, по-перше, аргумент про те, що мирова угода прискорила незалежний вихід Teva на ринок у порівнянні з ситуацією, в якій вона не перемогла б у судовому розгляді щодо патенту в Сполученому Королівстві. З цього питання Суд зазначив, що для того, щоб визначити, чи проконкурентні наслідки перешкоджають виявленню обмеження за метою, Комісія не повинна була розглядати сценарії, коли одна чи інша сторона виграє патентний спір.

По-друге, Суд зазначив, що, хоча Teva мала конкретні можливості виходу на ринок модафінілу в 2005 році як незалежний учасник, мирова угода та права Teva на генерик, пов'язані з нею, не передбачали вихід Teva на цей ринок до 2012 року. Таким чином, ця угода відклала вихід Teva на ринок на сім років, тим самим гарантуючи Serhalon, що вона не зіткнеться з будь-якою конкуренцією з боку Teva протягом цього періоду. Крім цього, плановий вихід Teva на ринок модафінілу не був незалежним, оскільки він спирався на ліцензію та підлягав значним роялті. Внаслідок цього, сильна цінова конкуренція між Teva та Serhalon була б малоймовірною.

Оскільки інші заперечення, подані Serhalon та Teva, також виявилися необґрунтованими, Суд відхилив цей позов у повному обсязі.

2. Зловживання домінуючим становищем (стаття 102 ДФЕС)

Рішення Загального Суду (Четверта Палата, розширений склад) від 25 жовтня 2023 року у справі *Bulgarian Energy Holding and Others v Commission*, T-136/19

[Посилання на рішення, опубліковане у формі витягу](#)

Конкуренція – Зловживання монопольним становищем – Внутрішній ринок природного газу – Рішення про порушення статті 102 ДФЕС – Регульований ринок – Визначення відповідного ринку – Румунський транзитний трубопровід 1 – Власник

виключного права на використання Румунського трубопроводу 1 – Відмова в наданні доступу – Публічне зобов'язання щодо постачання – Захист від дій держави – Оператор системи транспортування – Оператор системи зберігання – Антиконтурентна стратегія – Виключні наслідки – Одноразове та триваюче порушення – Права захисту

На момент виявлення фактів заявники, а саме компанія Bulgarian Energy Holding EAD, яка повністю належала Болгарії, та її дочірні компанії Bulgargaz і Bulgartransgaz (разом – «ВЕН Group»), вели активну діяльність в енергетичному секторі Болгарії. Bulgargaz був державним постачальником газу в Болгарії, тоді як Bulgartransgaz – оператором газотранспортної системи («ОТС») та оператором зберігання єдиного сховища природного газу в Болгарії («сховище Chiren»).

У період порушення (а саме з 30 липня 2010 року по 1 січня 2015 року) постачання газу до Болгарії майже повністю залежало від імпорту російського газу, єдиним та головним імпортером якого був Bulgargaz. Таким чином, Bulgargaz також був головним постачальником газу для оптових клієнтів на ринку та кінцевих споживачів, а саме підприємств, що безпосередньо були підключені до газотранспортної мережі.

Російський газ транспортувався до Болгарії через Україну, а потім через Румунію, до пункту підключення болгарської мережі, головним чином через транзитний газопровід («Румунський трубопровід 1»), яким управляв Transgaz, румунський ОТС. У період порушень цей трубопровід забезпечував постачання на більшості болгарської території через національну мережу транспортування, яка, в свою чергу, була підключена до сховища Chiren¹⁸. Згідно з угодою, укладеною між Transgaz та Bulgargaz у 2005 році («Угода 2005 року»), яка залишалася чинною протягом періоду порушення, Bulgargaz отримала виключне право використання Румунського трубопроводу 1 за фіксованою щорічною платою.

18 листопада 2010 року Overgas Inc., оператор ринку поставок газу в Болгарії, подав до Європейської Комісії неофіційну скаргу проти ВЕН Group, стверджуючи, що вона порушила статтю 102 ДФЄС.

Рішенням від 17 грудня 2018 року¹⁹ Європейська Комісія визнала, що ВЕН Group вчинила одноразове і триваюче порушення статті 102 ДФЄС в період з 30 липня 2010 року по 1 січня 2015 року. Зокрема, Комісія встановила, що ВЕН Group утримувала протягом цього періоду монополіне становище на п'яти окремих ринках, а саме на ринку послуг, пов'язаних із пропускнуою спроможністю газотранспортної мережі, ринку послуг, пов'язаних із пропускнуою спроможністю Румунського трубопроводу 1, ринку послуг, пов'язаних із місткістю сховища Chiren,

¹⁸ Румунські транзитні трубопроводи 2 і 3 транспортували російський газ від українсько-румунського кордону до румунсько-болгарського кордону в пунктах входу Negru Vodă 2 та 3, а потім об'єднувалися на болгарській території, утворюючи болгарський транзитний трубопровід. Цей трубопровід використовувався для обмежених поставок на південному заході Болгарії і в основному транспортував газ до колишньої югославської республіки Македонії, Греції та Туреччини.

¹⁹ Рішення Комісії від 17 грудня 2018 року щодо провадження за статтею 102 ДФЄС (Справа АТ.39849 - ВЕН Gas) (повідомлений остаточний номер С(2018) 8806).

вторинному оптовому ринку для продажу газу та ринку роздрібного постачання газу великим кінцевим споживачам, підключеним до газотранспортної мережі Болгарії. Комісія стверджувала, що ВЕН Group зловживала своїм монопольним становищем, запобігаючи, обмежуючи або відтермінуючи доступ третіх осіб до транспортної мережі, до сховища Chiren та до Румунського трубопроводу 1, тим самим, позбавляючи болгарські ринки поставок газу, щоб захистити монопольне становище Bulgargaz на цих ринках. Отже, Комісія наклала штраф на ВЕН Group за встановлене порушення.

Загальний Суд, розглядаючи позов про скасування, поданий ВЕН Group, яка прагнула, головним чином, скасування оскаржуваного рішення в повному обсязі, підтримав цей позов, оскільки Комісія не змогла встановити, відповідно до необхідного правового стандарту, що була відмова в доступі до трьох інфраструктур, які належать ВЕН Group, які могли підпадати під сферу дії статті 102 ДФЄС. При цьому Суд надав роз'яснення щодо застосування статті 102 ДФЄС до підприємства з монопольним становищем, яке відмовляє в доступі до «істотного обладнання», згідно з прецедентним правом у справі Bronner²⁰, де це підприємство не є власником зазначеного об'єкта. Крім того, Суд ухвалив рішення щодо обсягу вимоги доступу до файлу, який є невід'ємною частиною права на захист за процедурою «кімнати даних», а саме у разі обмеження права на доступ до певних елементів файлу через їх конфіденційний характер.

Висновки Суду

У контексті своєї оцінки Суд розглянув, як перший крок, суть справи, а саме скарги на помилки права та оцінки у визначенні одного з п'яти розглянутих ринків, зокрема, ринку послуг, пов'язаних із пропускнуою спроможністю Румунського трубопроводу 1, монопольного становища Bulgargaz на цьому ринку, монопольного становища материнської компанії ВЕН, як фінансового холдингу компанії на відповідних ринках та зловживання групою своїм становищем. Далі Суд продовжив аналізувати процесуальні недоліки, що пов'язані з порушенням права ВЕН Group на захист з точки зору доступу до матеріалів справи.

Що стосується суті справи, то, по-перше, Суд вважав, що в контексті визначення ринку послуг, пов'язаних із пропускнуою спроможністю Румунського трубопроводу 1, Комісія має повне право не проводити розмежування між первинним ринком (тобто ринком потужності, яким торгує безпосередньо ОТС) та вторинним ринком (тобто ринком потужності, що продається не на первинному ринку), оскільки ця відмінність не має значення для оцінки того, чи утримували заявники монопольне становище щодо послуг, пов'язаних із потужністю Румунського трубопроводу 1. Крім того, Комісія не допустила помилок права або оцінки, коли встановила, що Bulgargaz займає монопольне становище на цьому ринку.

²⁰ Рішення Суду справедливості ЄС від 26 листопада 1998 року у справі Bronner (C-7/97, ЄС:С:1998:569).

У зв'язку з цим, з виключного права на Румунський трубопровід 1, наданого відповідно до Угоди 2005 року, випливає, що Bulgargaz протягом усього періоду порушення була єдиним можливим постачальником послуг, пов'язаних із потужністю, на цьому трубопроводі на вторинному ринку. Крім того, по-перше, відповідно до статті 17.1 Угоди 2005 року, Transgaz не міг пропонувати третім особам невикористану потужність без попереднього отримання згоди від Bulgargaz. По-друге, відповідно до законодавства ЄС, яке було чинним на той момент, Transgaz міг пропонувати таку невикористану потужність третім особам лише як короткострокову та переривчасту потужність.

Отже, Bulgargaz також контролювала доступ третіх осіб до первинного ринку послуг, пов'язаних із потужністю, на Румунському трубопроводі 1. З цього випливає, що Комісія мала повне право визначити Bulgargaz як постачальника на Румунському Трубопроводі 1, оскільки вона була єдиною компанією, здатною надати третім особам доступ до цього трубопроводу. Суд також зазначив, що, хоча Transgaz ще не виконала свої зобов'язання за законодавством ЄС, вживши необхідних заходів для забезпечення та полегшення торгівлі послугами потужності на вторинному ринку, на практиці Bulgargaz, починаючи з 1 січня 2013 року, надавала Overgas доступ до Румунського трубопроводу 1. З цього випливає, що невиконання Transgaz своїх зобов'язань не завадило Bulgargaz пропонувати послуги потужності на цьому ринку. Таким чином, з огляду на те, що протягом періоду порушення Bulgargaz контролювала доступ третіх осіб до Румунського трубопроводу 1, і що Transgaz не може бути визначена як справжнє альтернативне джерело постачання для третіх осіб, які бажають мати доступ до цього трубопроводу, Bulgargaz утримувала монопольне становище на ринку послуг, пов'язаних із потужністю, на Румунському трубопроводі 1.

По-друге, Суд вказав, що Комісія не змогла довести, що VEN Group зловживала своїм монопольним становищем щодо поставок газу в Болгарію. У зв'язку з цим Суд вважав, що елементи, які Комісія виклала щодо доступу до Румунського Трубопроводу 1, щоб встановити, що всі ймовірні обмеження доступу існували та, у тій мірі, в якій вони були встановлені, вони мали характер зловживань, були недостатніми.

Перш за все, Суд зазначив, що Комісія справедливо оцінила поведінку Bulgargaz на ринку послуг, пов'язаних із потужністю Румунського трубопроводу 1, в контексті прецедентного права у справі Bronner. У зв'язку з цим Суд зауважив, що відмова компанії, яка займає монопольне становище, надавати послугу, до якої треті особи повинні мати доступ для здійснення діяльності на сусідньому ринку, зокрема на вторинному, становить порушення статті 102 ДФЄС, якщо виконуються три кумулятивні умови, а саме: якщо відмова здатна усунути будь-яку конкуренцію заявника щодо такої послуги на цьому ринку, якщо її не можна об'єктивно виправдати та якщо відповідна послуга має важливе значення для здійснення діяльності заявника в тому сенсі, що не існує фактичної чи потенційної альтернативи цій послугі. У цій справі Румунський трубопровід 1 був «істотним обладнанням»,

оскільки він був єдиним життєздатним маршрутом для транспортування російського газу до Болгарії протягом періоду порушення. У зв'язку з цим, Комісія на законних підставах змогла встановити, що для цілей застосування цих принципів прецедентного права не має значення те, що Bulgargaz не є власником інфраструктури, а лише володіє виключним правом користування, оскільки це право набуло форми ситуації контролю цієї інфраструктурою, що дозволяло Bulgargaz надавати доступ третім особам до трубопроводу за її згодою.

Далі Суд вважає, що докази Комісії щодо резервування всієї потужності Румунського трубопроводу 1 відповідно до Угоди 2005 року не мали доказової сили, оскільки це резервування не було достатнім доказом для встановлення ймовірного зловживання на ринку послуг, пов'язаних із потужністю, на цьому трубопроводі. Договірні виключні права, надані Bulgargaz відповідно до Угоди 2005 року, незважаючи на те, що Bulgargaz використовувала лише частину потужності Румунського Трубопроводу 1, не могли становити зловживання домінуючим становищем Bulgargaz, якщо Комісія не довела, що на практиці поведінка Bulgargaz давала їй можливість витіснити конкурентів з болгарського ринку постачання газу, зокрема у значенні рішення у справі Bronner та подальшої судової практики²¹ щодо відмови у доступі до «істотного обладнання».

У цій справі з інформації, викладеної Комісією, випливає, що виключні права, надані Bulgargaz, не завадили їй, починаючи з 2013 року, прийняти запит компанії Overgas і надати їй доступ до невикористаної потужності Румунського трубопроводу 1. Суд до того ж вказав, що Комісії не вдалося встановити на рівні необхідних правових стандартів, що Bulgargaz неправомірно відхиляла запити на доступ від інших третіх осіб.

Зрештою, Суд не погодився з тим, що докази Комісії можуть мати будь-яку доказову силу щодо поведінки Bulgargaz в контексті міждержавних переговорів між Республікою Болгарія та Румунією щодо перегляду Угоди 2005 року. На думку Суду, ці обговорення не можуть бути доказом відмови у наданні доступу до Румунського трубопроводу 1. Питання, які охоплювали ці переговори, зокрема, необхідність надання компанії Bulgargaz гарантованої мінімальної потужності, не зводилися виключно до інтересів Bulgargaz, а вимагали залучення влади Болгарії з огляду на залежність Болгарії від Румунського трубопроводу 1 з точки зору безпеки постачання газу на ринок Болгарії. Крім того, Румунія мала явний інтерес в перегляді Угоди 2005 року з огляду на провадження у справі про порушення, яке Комісія ініціювала проти неї у 2009 році. Крім того, Суд дійшов висновку, що Комісія не встановила, відповідно до необхідного правового стандарту, що тривалість переговорів була зумовлена поведінкою заявників.

По-третє, Суд вважав, що Комісія також не встановила відповідно до необхідного правового стандарту, що ВЕН Group відмовляла у доступі

²¹ Рішення від 15 вересня 1998 року у справі *European Night Services та інші проти Комісії* (T-374/94, T-375/94, T-384/94 та T-388/94, EU:T:1998:198, пункти 208 та 212), а також від 10 листопада 2021 року у справі *Google and Alphabet v Commission* (Покупки у Google) (T-612/17, що оскаржується, EU:T:2021:763, пункт 215).

до транспортної мережі та сховища Chiren до червня 2012 року. На противагу цьому, щодо вищезгаданого сховища, Суд зазначив, що інформація у справі показала, що поведінка Bulgargaz була здатна обмежити конкуренцію на ринках постачання газу Болгарії в період з червня 2012 року по вересень 2014 року. Однак, оскільки в оскаржуваному рішенні міститься висновок про те, що заявники вчинили одноразове і триваюче порушення статті 102 ДФЄС, відмовивши третім сторонам у доступі до трьох інфраструктур, і підкреслюється взаємозалежність, взаємодоповнюваність і взаємне посилення всієї інкримінованої поведінки, Суд встановив, що з резолютивної частини оскаржуваного рішення не можна зробити висновок про те, що ця резолютивна частина ґрунтується на низці підстав, що стосуються окремих форм неправомірної поведінки, кожна з яких сама по собі була б достатньою для обґрунтування резолютивної частини.

За таких обставин єдина підстава, що стосується поведінки Bulgargaz щодо сховища Chiren після червня 2012 року, не може, без підміни оцінки фактів Судом оцінкою Комісії, становити суттєве або навіть достатнє викладення причин, здатне саме по собі обґрунтувати резолютивну частину цього рішення.

Таким чином, Комісія не встановила порушення у формі зловживання домінуючим становищем, яке інкримінується заявникам оскаржуваним рішенням, відповідно до необхідного правового стандарту.

Що стосується перебігу процедури, Суд вважав, що Комісія допустила процесуальні помилки, які могли призвести до порушення прав ВЕН Group на захист, оскільки, по-перше, Комісія не долучила до справи або долучила, але неналежним чином, документи, що стосуються певних зустрічей, які вона провела з Overgas, і, по-друге, надала недостатній доступ до цих документів.

Зокрема, щодо зустрічей, які відбулися у 2015 та 2016 роках, після того, як було прийнято заяву про заперечення, Суд зазначив, що ці зустрічі були спрямовані на збір інформації щодо предмета розслідування, яке призвело до прийняття оскаржуваного рішення, і що Комісія не мала права вилучати інформацію з матеріалів справи, застосовуючи своє право діяти на власний розсуд щодо потенційно обвинувального чи виправдувального характеру цього документа. Отже, відповідно до статті 19 Регламенту № 1/2003²², яку потрібно тлумачити у поєднанні зі статтею 3 Регламенту № 773/2004²³, Комісія була зобов'язана належним чином зафіксувати заяви, зроблені під час цих засідань, і долучити до справи документи, що їх стосуються, а також проінформувати заявників про цей факт, оскільки відсутність будь-яких письмових записів не дозволяє Суду встановити, чи дотрималася Комісія положень Регламенту № 1/2003 і чи були повністю дотримані права юридичних та фізичних осіб, залучених до розслідування.

Що стосується зустрічей, які відбулися з 2010 по 2013 рік, до прийняття заяви про заперечення, Комісія долучила до справи лише короткі нотатки цих засідань, тоді

²² Регламент Ради (ЄС) № 1/2003 від 16 грудня 2002 року про імплементацію правил конкуренції, викладених у статтях [101 і 102 Договору про функціонування Європейського Союзу] (ОJ 2003, L 1, стор. 1).

²³ Регламент Комісії (ЄС) № 773/2004 від 7 квітня 2004 року щодо проведення Комісією проваджень відповідно до статей [101 і 102 ДФЄС] (ОJ 2004 L 123, стор. 18).

як детальні протоколи залишилися конфіденційними. У зв'язку з цим Суд зазначає, що цих коротких записів явно недостатньо для того, щоб надати звіт про зміст обговорень, які фактично мали місце між Комісією та Overgas, і, зокрема, для того, щоб надати звіт про характер інформації, наданої Overgas з охоплених тем. Ніщо у формулюванні статті 19(1) Регламенту № 1/2003, а також з мети, яку вона переслідує, не підтверджує висновок про те, що законодавець мав намір провести різницю між, з одного боку, «короткими нотатками», зробленими для цілей доступу до справи, і «детальними протоколами», які повинні залишатися конфіденційними, з іншого. Таке тлумачення було б рівнозначним позбавленню права на доступ до матеріалів справи та принципу рівності сторін будь-якої практичної дії.

Що стосується доступу до документів, розміщених у «кімнаті даних», Суд зазначив, що зовнішні представники заявників були уповноважені Комісією передавати своїм клієнтам лише неконфіденційну версію звіту «кімнати даних», і що ця версія не містила жодної інформації, яка була б додатковою до коротких нотаток, до яких заявники вже мали доступ під час адміністративної процедури. На думку Суду, редагування звіту з «кімнати даних» до ступеня, що робить його практично еквівалентним коротким нотаткам, може поставити під загрозу саму мету процедури «кімнати даних», яка полягає в захисті конфіденційної інформації та наданні доступу до доказів, необхідних стороні для обґрунтування своєї позиції. Тим більше, що процедура «кімнати даних», як вона мала місце у цій справі, могла вплинути на права заявників на захист, які могли реалізувати ці права лише опосередковано, через своїх зовнішніх представників.

Оскільки заявники також продемонстрували, що, якби Комісія не допустила помилок, відмовивши заявникам в доступі до матеріалів справи у достатньому обсязі, вони мали б доступ до інформації, яка могла б дозволити їм краще забезпечити свій захист під час адміністративної процедури, Суд вважає, що права заявників на захист були порушені.

З огляду на всі вищевикладені міркування, Суд скасував оскаржуване рішення повністю.

IV. Зближення законодавства

1. Страхування автотранспортних засобів

Рішення Суду справедливості ЄС (П'ята Палата) від 12 жовтня 2023 року, KBC Verzekeringen, C-286/22

[Посилання на повний текст рішення](#)

Преюдиційне рішення – Страхування цивільно-правової відповідальності щодо використання автотранспортних засобів – Директива 2009/103/ЄС – Пункт 1 статті 1 – Поняття «транспортний засіб» – Національне законодавство, що передбачає автоматичну компенсацію певним учасникам дорожнього руху, які стали жертвами дорожньо-транспортної пригоди – Особа, яка не керує «моторним транспортним засобом» у значенні цього законодавства – Поняття, еквівалентне поняттю «транспортний засіб» у значенні Директиви 2009/103 – Велосипед, обладнаний електродвигуном, що надає допомогу при натисканні на педалі, оснащений функцією прискорення, яка може бути активована лише після використання м'язової сили

14 жовтня 2017 року BV («потерпілий»), який їхав на електровелосипеді дорогою загального користування, був збитий автомобілем, застрахованим у KBC Verzekeringen NV («KBC»). Потерпілий згодом помер. Оскільки цей нещасний випадок був визнаний «нещасним випадком по дорозі на роботу або з роботи», P&V Verzekeringen CVBA («P&V»), страховик від нещасних випадків на виробництві роботодавця потерпілого, виплатив компенсацію та отримав суброгацію на права потерпілого та його правонаступників.

P&V подала позов проти KBC, вимагаючи відшкодування своїх витрат на підставі національного законодавства. У даній справі це законодавство встановлювало, серед іншого, обов'язок страхувальників цивільно-правової відповідальності водіїв моторних транспортних засобів, що потрапили в дорожньо-транспортну пригоду, відшкодувати у всіх випадках збитки, завдані потерпілим у цьому нещасному випадку, якщо вони вважаються «вразливими учасниками дорожнього руху». Віднесення до категорії «вразливих учасників дорожнього руху» залежить від того, чи була жертва ДТП водієм «моторного транспортного засобу» на момент аварії, чи ні. KBC подав зустрічний позов з вимогою зобов'язати P&V відшкодувати суму, яка нібито не повинна була бути виплачена. На свій захист P&V стверджувала, що потерпілий не може вважатися водієм моторного транспортного засобу.

Ухвалюючи рішення за апеляцією, поданою KBC, Hof van Cassatie (Касаційний суд, Бельгія) звернувся до Суду справедливості ЄС з преюдиціальним запитом щодо

тлумачення поняття «моторний транспортний засіб» у розумінні статті 1(1) Директиви 2009/103.²⁴

У своєму рішенні Суд визнав, що це поняття не охоплює велосипед, електродвигун якого забезпечує лише підтримку педалей і який оснащений функцією, що дозволяє велосипеду розігнатися до швидкості 20 км/год без натискання на педаль, яка може бути активована лише після використання м'язової сили.

Висновки Суду

Суд насамперед зазначив, що з формулювання пункту 1 статті 1 Директиви 2009/103 випливає, що поняття «транспортний засіб» у значенні цього положення охоплює лише транспортні засоби, призначені для пересування по землі, які можуть приводитися в рух за допомогою механічної сили, за винятком транспортних засобів, що рухаються по рейках. Однак, це формулювання саме по собі не є достатнім для того, щоб визначити, чи повинна така механічна сила відповідати виключно за приведення в рух відповідного транспортного засобу.

Далі Суд зазначив, що, по-перше, згідно з пунктом 2 Директиви 2009/103, обов'язкове «страхування цивільної відповідальності щодо використання моторних транспортних засобів», передбачене цією директивою, стосується «автострахування» – виразу, який традиційно означає страхування цивільної відповідальності щодо використання таких транспортних засобів, як мотоцикли, легкові та вантажні автомобілі, які, якщо вони не вийшли з ладу, приводяться в рух виключно за допомогою механічної сили.

По-друге, стаття 13 Директиви 2009/103²⁵ визначає, що кожна Держава-член повинна вжити всіх необхідних заходів для забезпечення того, щоб будь-яке законодавче положення або будь-яке договірне застереження, що міститься в страховому полісі, вважалось недійсним щодо вимог третіх осіб, які стали жертвами ДТП, якщо це законодавче положення або договірне застереження виключає зі страхування використання або керування транспортними засобами особами, які не мають посвідчення, що дозволяє їм керувати відповідним транспортним засобом. З Директиви 2006/126,²⁶ випливає, що, в принципі, тільки керування транспортними засобами, здатними рухатися за рахунок власної енергії, крім залізничного транспорту, підлягає національному ліцензуванню водіїв.

Нарешті, щодо цілей, які переслідує Директива 2009/103, Суд підкреслив, що вона покликана гарантувати, що жертви ДТП, спричинені моторними транспортними засобами, отримують аналогічне ставлення незалежно від того, в якій частині Європейського Союзу сталася аварія, а також забезпечити захист цих жертв.

²⁴ Директива 2009/103/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 вересня 2009 року про страхування цивільної відповідальності за використання моторних транспортних засобів та забезпечення виконання обов'язку страхування такої відповідальності (OJ 2009 L 263, стор. 11).

²⁵ Директива 2009/103, стаття 13(1)(b).

²⁶ Директива 2006/126/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 20 грудня 2006 року про посвідчення водія (OJ 2006 L 403, стор. 18), стаття 4(1).

Транспортні засоби, які не приводяться в рух виключно механічною силою і тому не можуть пересуватися по землі без використання м'язової сили, такі як електричний велосипед, який може розігнатися до 20 км/год без натискання на педалі, як видається, не здатні заподіяти третім особам тілесні або матеріальні ушкодження, які за своєю тяжкістю або масштабом можна порівняти з ушкодженнями, які можуть бути заподіяні мотоциклами, легковими автомобілями, вантажівками або іншими транспортними засобами, що пересуваються по землі і приводяться в рух виключно за допомогою механічної сили. Останні можуть розвивати швидкість, що значно перевищує ту, яку можуть розвивати такі транспортні засоби, і на сьогоднішній день переважають на дорогах. Тому мета захисту жертв ДТП, спричинених моторними транспортними засобами, яку переслідує Директива 2009/103, не вимагає, щоб такі пристрої охоплювалися поняттям «транспортний засіб» у розумінні пункту 1 статті 1 цієї Директиви.

2. Засоби захисту рослин

Рішення Загального Суду (Сьома Палата, розширений склад) від 4 жовтня 2023 року, *Ascenza Agro and Industrias Afrasa v Commission*, T-77/20

[Посилання на повний текст рішення](#)

Засоби захисту рослин – Регламент (ЄС) № 1107/2009 – Імплементативний регламент (ЄС) 2020/17 – Непродовження дозволу на діючу речовину хлорпірифос-метил – Позов про анулювання – Підстави для порушення справи – Прийнятність – Зобов'язання розглянути всі умови та критерії, викладені в Регламенті № 1107/2009 – Відсутність висновку EFSA – Зобов'язання щодо прозорості – Право бути заслуханим – Зобов'язання вказати причини – Розбіжності в оцінках ризиків державою-доповідачем та EFSA – Зобов'язання врахувати всі відповідні фактори справи – Проміжний звіт про дослідження, що триває – Принцип обережності – Обов'язок доказування та питання, що підлягають доказуванню – Явна помилка оцінки – Застосовність перехресного підходу та підходу сукупності доказів – Можливість покладатися на керівні принципи ECHA та EFSA

Хлорпірифос-метил (далі – CNP-methyl) – активна речовина, що використовується в засобах захисту рослин для боротьби зі шкідниками, а також для обробки зерна, яке зберігається, і порожніх складів. CNP-methyl належить до групи хімічних речовин, що називаються фосфорорганічними сполуками, до яких також належить інша діюча речовина – Chlorpyrifos.

Директива 91/414 щодо розміщення засобів захисту рослин на ринку²⁷ встановила правовий режим для надання дозволу на розміщення засобів захисту

²⁷ Директива Ради 91/414/ЄЕС від 15 липня 1991 року про розміщення на ринку засобів захисту рослин (OJ 1991 L 230, стор. 1).

рослин на ринку Європейського Союзу. CNP-methyl і Chlorpyrifos були включені до Додатку I до цієї директиви Директивою 2005/72.²⁸ Термін дії дозволу Комісії на використання CNP-methyl тричі було продовжено до 31 січня 2020 року.

Ascenza Agro, SA²⁹ та Dow AgroSciences Ltd, дві компанії, що виробляють CNP-methyl («заявники на поновлення»), кожна з яких подала заявку на поновлення³⁰ дозволу на CNP-methyl. У своєму проєкті звіту про оцінку, пов'язаному з цим поновленням, Королівство Іспанія, як країна-доповідач, не дійшла висновку, що CNP-methyl має шкідливий вплив на здоров'я людини, і тому запропонувала поновити дозвіл на цю діючу речовину.

Європейське агентство з безпеки харчових продуктів (EFSA) організувало первинну консультацію експертів для оцінки ризиків для здоров'я людини, які становить CNP-methyl. Про результати цих оцінок було повідомлено в заяві від 31 липня 2019 року, в якій зазначено, що підхід, застосований експертами, значною мірою ґрунтувався на структурній схожості між CNP-methyl і Chlorpyrifos.

Крім того, експерти зазначили, що у відкритому доступі немає даних про генотоксичний потенціал CNP-methyl, тоді як щодо Chlorpyrifos є кілька публікацій, які викликають занепокоєння. Вони погодилися з тим, що ці невизначеності необхідно враховувати при оцінці небезпеки CNP-methyl і що, таким чином, не можна виключати потенційний ризик пошкодження ДНК. Отже, не можна було встановити еталонне значення ані для генотоксичності, ані для нейротоксичності для розвитку, що унеможливило оцінку ризику для споживачів, операторів, робітників, сторонніх осіб та мешканців.

Після повторних консультацій з експертами 8 листопада 2019 року EFSA ухвалила оновлену версію своєї заяви від 31 липня 2019 року, в якій дійшла висновку, що критерії, які застосовуються до здоров'я людини, викладені в статті 4 Регламенту № 1107/2009, для поновлення дозволу на використання CNP-methyl, не були дотримані. На цій підставі 10 січня 2020 року Комісія прийняла Імплементаційний регламент 2020/17 про відмову в поновленні дозволу на діючу речовину CNP-methyl відповідно до Регламенту № 1107/2009³¹ («оскаржуваний регламент»).

²⁸ Директива Комісії 2005/72/ЄС від 21 жовтня 2005 року про внесення змін до Директиви Ради 91/414/ЄЕС щодо включення хлорпірифосу, хлорпірифос-метилу, манкозебу, манебу та метираму як діючих речовин (ОJ 2005 L 279, стор. 63). Директива 91/414 була замінена Регламентом (ЄС) № 1107/2009 Європейського Парламенту та Ради від 21 жовтня 2009 року щодо розміщення на ринку засобів захисту рослин та скасування Директив Ради 79/117/ЄЕС та 91/414/ЄЕС (ОВ 2009 L 309, стор. 1), згідно з яким діючі речовини, перелічені в Додатку I до Директиви 91/414, вважалися схваленими. Зараз ці речовини перелічені в частині А Додатку до Імплементаційного регламенту Комісії (ЄС) № 540/2011 від 25 травня 2011 року, що імплементує Регламент (ЄС) № 1107/2009 Європейського Парламенту та Ради щодо переліку схвалених діючих речовин (ОJ 2011 L 153, стор. 1).

²⁹ Тоді називалася Sarec Agro SA.

³⁰ Схвалення діючої речовини поновлюється за заявою, якщо встановлено, що критерії схвалення, передбачені статтею 4 Регламенту № 1107/2009 та Додатком II до нього, які стосуються, зокрема, очікуваного впливу цих діючих речовин на здоров'я людини, дотримані. Реалізація процедури перереєстрації діючих речовин регулюється Імплементаційним регламентом Комісії (ЄС) № 844/2012 від 18 вересня 2012 року, в якому викладено положення, необхідні для реалізації процедури перереєстрації діючих речовин, як це передбачено Регламентом Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 1107/2009 про розміщення на ринку засобів захисту рослин (ОJ 2012 L 252, стор. 26).

³¹ Імплементаційний регламент Комісії (ЄС) 2020/17 від 10 січня 2020 року про відмову у поновленні дозволу на діючу речовину Chlorpyrifos-methyl відповідно до Регламенту (ЄС) № 1107/2009 Європейського Парламенту та Ради про розміщення на ринку засобів захисту рослин та про внесення змін до Додатку до Імплементаційного регламенту Комісії

В оскаржуваному регламенті Комісія обґрунтувала відмову у поновленні дозволу на застосування CNP-methyl трьома причинами. По-перше, через той факт, що «не можна виключити генотоксичний потенціал [CNP]-methyl», по-друге, що «було виявлено занепокоєння щодо [його] нейротоксичності для розвитку» і, по-третє, що «можна класифікувати [CNP]-methyl як токсичний для репродуктивної функції, категорія 1B».

У своєму позові заявники, компанії Ascenza Agro та Industrias Afrasa, SA, вимагають скасування оскаржуваного регламенту.

Суд, ухвалюючи рішення у розширеному складі, відхилив цей позов і з цього приводу вирішив низку нових питань, що стосуються Регламенту № 1107/2009 та Імплементативного регламенту № 844/2012. Так, що стосується процедури, він роз'яснив поняття «висновок» у розумінні статті 13 Імплементативного регламенту № 844/2012 та уточнив, який вплив на законність оскаржуваного регламенту мають причини голосування Держави-члена в контексті висновку, виданого Постійним комітетом з питань рослин, тварин, харчових продуктів та кормів («Постійний комітет»), до того, як Комісія ухвалила рішення про поновлення діючої речовини, про яку йде мова, на підставі якого було прийнято оскаржуваний регламент. Крім того, щодо речовини, Суд надав роз'яснення щодо застосування зобов'язання прозорості та принципу обережності в контексті засобів захисту рослин. Він також визначає сферу застосування перехресного підходу та підходу сукупності доказів у контексті застосування Регламенту № 1107/2009.

Висновки Суду

Наявність «висновку»

Щодо скарги заявників на те, що EFSA не надала висновку, Суд вважав, що визначення поняття «висновок» не міститься ані в Імплементативному регламенті № 844/2012,³² ані в Регламенті № 1107/2009.³³ Тим не менш, з цих текстів випливає, що, по-перше, з процедурної точки зору, висновок повинен бути ухвалений EFSA і переданий заявнику для поновлення, а також Державам-членам і Комісії.

По-друге, що стосується змісту висновку, то EFSA зобов'язана, серед іншого, вказати, «чи можна очікувати, що діюча речовина буде відповідати критеріям затвердження, передбаченим у статті 4» Регламенту № 1107/2009. Таким чином, вирішальним фактором для встановлення наявності висновку є висловлення думки EFSA щодо потенціалу діючої речовини відповідати вимогам і критеріям, встановленим цим регламентом.

У даному випадку, оскільки EFSA у своїх двох заявах від 31 липня та 8 листопада 2019 року дійшла висновку, що CNP-methyl не відповідає цим вимогам

(ЄС) № 540/2011 (ОВ 2020 L 7, стор. 11). Комісія також ухвалила 10 січня 2020 року Імплементативний регламент Комісії (ЄС) 2020/18 щодо непоновлення схвалення діючої речовини хлорпірифос відповідно до Регламенту № 1107/2009 та внесення змін до Додатку до Імплементативного регламенту № 540/2011 (ОВ 2020 L 7, стор. 14).

³² Див. перший підпункт статті 13(1) Імплементативного регламенту № 844/2012.

³³ Див. другий підпункт статті 12(2) Регламенту № 1107/2009.

щодо здоров'я людини, вона дійсно ухвалила висновок у розумінні статті 13 Імплементативного регламенту № 844/2012. Такий висновок не може бути поставлений під сумнів лише через назву, яка використовується для опису документів, що розглядаються, під назвою «висновки», оскільки встановлення наявності висновку залежить, насамперед, від змісту цих документів.

Зобов'язання щодо прозорості

Суд нагадав, що постраждала сторона, яка посиляється на порушення зобов'язання щодо прозорості в обґрунтування позову про скасування акту Європейського Союзу загального застосування, зобов'язана посилатися на пряме положення, яке надає їй процесуальне право і яке підпадає під правові рамки, що регулюють прийняття цього акту.

Суд вважав, що, по-перше, оскаржуваний регламент є актом загального застосування, і той факт, що компанія Ascenza Agro індивідуально підпадає під дію цього акту, не може ставити під сумнів таку класифікацію. Дійсно, слід розрізняти, з одного боку, питання загального або індивідуального застосування акту, яке залежить від акту як такого, і, з іншого боку, питання про те, чи стосується він індивідуально пересічного заявника. Відповідно, незважаючи на те, що у світлі критеріїв, викладених у четвертій частині статті 263 ДФЄС, певні заходи за своїм характером і сферою застосування мають законодавчий характер, оскільки вони поширюються на всіх зацікавлених суб'єктів господарювання, вони можуть, не втрачаючи свого регуляторного характеру, за певних обставин стосуватися індивідуально певних суб'єктів господарювання, які, якщо вони також безпосередньо зачіпаються цими заходами, мають право подати позов про їхнє анулювання.

По-друге, дотримання зобов'язання щодо прозорості у сфері захисту рослин гарантується конкретними положеннями нормативно-правової бази, що регулює прийняття оскаржуваного регламенту, а саме Регламентом № 1107/2009, що встановлює загальні положення, які стосуються, зокрема, процедури поновлення дозволу на діючу речовину, та Імплементативним регламентом № 844/2012, що встановлює конкретні положення, пов'язані з реалізацією процедури поновлення дозволу на діючу речовину.

Однак, Суд зазначив, що в цій справі заявники не посилалися на будь-яке пряме положення, що надає процесуальне право Ascenza Agro і підпадає під правові рамки, що регулюють прийняття оскаржуваної постанови.

Процедура прийняття висновку постійним комітетом

Суд вказав, що в цій справі загальноприйнятим є те, що позитивний висновок постійного комітету щодо проекту оскаржуваного регламенту був отриманий з голосом Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії. Незважаючи на вищесказане, Суд зазначив, що заявники фактично оскаржують підстави оскаржуваного регламенту, а не процедуру його прийняття.

З підстав оскаржуваного регламенту очевидно, що його прийняття не було засноване на факторах, що були враховані Сполученим Королівством під час голосування, в результаті чого скарга, висунута заявниками, є неефективною.

Принцип обережності

Суд нагадав, що коли існує невизначеність щодо існування або ступеня ризиків для здоров'я людини, принцип обережності дозволяє вживати захисних заходів без необхідності чекати, поки реальність і серйозність цих ризиків стануть повністю очевидними. Правильне застосування принципу обережності передбачає, серед іншого, всебічну оцінку ризику для здоров'я на основі найбільш достовірних наявних наукових даних і останніх результатів міжнародних досліджень. У випадках, коли неможливо з упевненістю визначити існування або ступінь передбачуваного ризику, оскільки результати проведених досліджень є недостатніми, непереконливими або неточними, але ймовірність реальної шкоди здоров'ю людини зберігається, якщо ризик матеріалізується, принцип обережності виправдовує прийняття обмежувальних заходів.

У даному випадку експерти та EFSA провели оцінку ризику для здоров'я запропонованого використання *CHP-methyl*, яка виявила невизначеності. Тому такий підхід відповідає принципу обережності, який вимагає від органів, відповідальних за оцінку ризиків, таких як EFSA, повідомляти Комісії не тільки однозначні висновки, яких вони дійшли, але й ті, що виявилися невизначеними, щоб вона могла застосувати обмежувальні заходи, якщо це необхідно.

Методи оцінки ризиків, які використовують EFSA та Комісія

Суд вважав, по-перше, що EFSA мала повне право використовувати перехресний підхід та підхід сукупності доказів з метою оцінки діючої речовини.

Справді, що стосується цих двох підходів, то перехресний підхід³⁴ дозволяє передбачити властивості певних речовин на основі існуючих даних, що стосуються еталонних речовин, які за структурою схожі на перші речовини. Що стосується підходу сукупності доказів, то він дозволяє передбачити властивості певних речовин на основі даних з декількох незалежних джерел інформації.³⁵

Далі, що стосується мети цих підходів, Регламент REACH передбачає³⁶, що з урахуванням токсичності для людини, інформація про внутрішні властивості речовин повинна бути отримана, наскільки це можливо, за допомогою засобів, які не являтимуть собою випробувань на хребетних тваринах. Проведення досліджень і тестів, таким чином, можна уникнути, використовуючи різні методи,³⁷ включаючи перехресний підхід та підхід сукупності доказів. Відповідно, перехресний підхід уникає необхідності тестування кожної речовини для кожної кінцевої точки і може бути використаний там, де немає даних про речовини, що підлягають оцінці ризику.

³⁴ Регламент (ЄС) № 1907/2006 Європейського Парламенту та Ради від 18 грудня 2006 року щодо реєстрації, оцінки, авторизації та обмеження хімічних речовин (REACH), про заснування Європейського хімічного агентства та внесення змін до Директиви про 1999/45/ЄС та скасування Регламенту Ради (ЄЕС) № 793/93 та Регламенту Комісії (ЄС) № 1488/94, а також Директиви Ради 76/769/ЄЕС та Директив Комісії 91/15/ЄЕС, 93/67/ЄЕС, 93/105/ЄЕС та 2000/21/ЄС (OJ 2006 L 396, стор. 1), Додаток XI, Секція 1.5.

³⁵ Див. Секцію 1.1.1.3 Додатку 1 до Регламенту (ЄС) № 1272/2008 Європейського Парламенту та Ради від 16 грудня 2008 року щодо класифікації, маркування та пакування речовин та сумішей, про внесення змін та скасування Директив 67/548/ЄЕС та 1999/45/ЄС, та внесення змін Регламенту (ЄС) № 1907/2006 (OJ 2008 L 353, стор. 1).

³⁶ Регламент REACH, Стаття 13(1).

³⁷ Наведено в розділі 1 Додатку XI до Регламенту REACH.

Що стосується підходу сукупності доказів, то він дає можливість зібрати достатньо доказів для підтвердження існування або відсутності певної небезпечної властивості, тому такий підхід призводить до відсутності необхідності подальших випробувань на тваринах. Суд дійшов висновку, що ці два підходи мають на меті, зокрема, обмежити тестування на хребетних тваринах, і тому вони обидва дозволяють уникнути тестування кожної речовини для кожної кінцевої точки. Регламент REACH, стаття 13 (1).

Крім того, що стосується законності використання EFSA двох підходів, Суд зазначив, що положення Регламенту № 1107/2009³⁸ та Імплементаційного регламенту № 844/2012 залишають EFSA значну свободу дій у виборі методів оцінки, які він застосовує, за умови, що його оцінка носить науковий характер. Також, Суд зазначив, що Комісія визнається такою, що користується значною свободою дій, зважаючи на складні наукові оцінки, які повинні бути зроблені в цій галузі. Таким чином, якщо Комісія змушена покладатися на оцінку ризиків, проведену EFSA, розгляд Судом цієї оцінки також повинен бути обмежений явними помилками в оцінці.

У зв'язку з цим Суд дотримується тієї думки, що, оскільки використання двох підходів передбачено як Положенням № 1272/2008, так і Регламентом REACH, законодавчий орган ЄС вважав, що ці підходи були достатньо надійними, з наукової точки зору, щоб використовуватися для цілей оцінки хімічних речовин в інших областях, ніж засоби захисту рослин.

Зрештою, два підходи, які дозволяють уникнути тестування кожної речовини для кожного ефекту, обидва сприяють зменшенню випробувань на тваринах, і таким чином, досягненню однієї з цілей, що переслідуються Регламентом № 1107/2009 і, отже, його імплементаційним регламентом, а саме Імплементаційним регламентом № 844/2012.

По-друге, щодо конкретних правил застосування цих двох підходів, Суд зауважив, що відповідно до перехресного підходу не заперечується, що CNP-methyl та Chlorpyrifos належать до однієї групи хімічних речовин, і що загалом ці речовини мають подібну хімічну структуру.

Що стосується підходу сукупності доказів, Суд зазначив, що EFSA просто встановило, що тести та дослідження, проведені заявниками для поновлення дозволу, не дозволили встановити наявність ризиків для здоров'я людини, без посилання на наукову рецензовану відкриту літературу, у значенні статті 7 (1) (m) Імплементаційного регламенту № 844/2012. Тому він не вважав, що дані, отримані заявниками для поновлення дозволу, були достатніми, щоб дозволити йому зробити адекватні та остаточні висновки, і, зокрема, щоб дозволити йому зробити висновок, що CNP-methyl не становить генотоксичного ризику.

Навпаки, EFSA зазначило у своїх заявах від 31 липня та 8 листопада 2019 року, що експерти заявили, що немає доступної літератури щодо генотоксичного потенціалу CNP-methyl, тоді як декілька публікацій щодо Chlorpyrifos були доступні.

³⁸ Див. Статтю 4.

Він додав, що, оскільки було висловлено занепокоєння щодо Chlorpyrifos у відношенні до аберації хромосом та пошкодження ДНК, експерти дійшли висновку, що існують прогалини даних для CNP-methyl. Потім він заявив, що експерти погодилися, що одержані невизначеності повинні бути враховані при оцінці ризику CNP-methyl, і що тому не можна виключати, що існує потенційний ризик пошкодження ДНК. Крім того, експерти та EFSA не вважають, що наукові дослідження, що стосуються генотоксичності CNP-methyl повинні мати більший вплив на їх висновки, ніж всі інші елементи, що стосуються генотоксичності CNP-methyl. Замість того, щоб спиратися на оцінку ризиків, пов'язаних з CNP-methyl, виключно на тестах і дослідженнях, як вимагалось нормативними актами від заявника для поновлення подання, вони також враховували всю відповідну наукову літературу.

V. Спільна торговельна політика

1. Спеціальні заходи

Рішення Загального Суду (Перша Палата) від 4 жовтня 2023 року, *Euranimi v Commission*, T-598/21

[Посилання на повний текст рішення](#)

Спеціальні заходи – Ринок сталевих виробів – Імпорт певних сталевих виробів – Імплементация Регламенту (ЄС) 2021/1029 – Позов щодо анулювання – Зацікавленість у відкритті провадження – *Locus standi* – Прийнятність – Продовження строку дії спеціального заходу – Необхідність – Загроза серйозної шкоди – Коригувальні заходи – Інтерес Європейського Союзу – Явна помилка оцінки

У контексті торговельної оборонної політики Європейського Союзу, Європейська Комісія здійснювала імпорт певних сталевих виробів, що походять з різних третіх країн («відповідний продукт»), за умови попереднього моніторингу. У світлі статистичних даних, зібраних на цій основі, вона ініціювала спеціальне розслідування, за результатами якого дійшла висновку про існування загрози серйозної шкоди для сталеливарної промисловості ЄС у більшості відповідних категорій продуктів. Як наслідок, вона послідовно запровадила тимчасовий спеціальний захід проти імпорту відповідної сталевий продукції,³⁹ а потім постійний спеціальний захід⁴⁰ у вигляді тарифних квот, специфічних для категорії.⁴¹ Встановлений таким чином захисний механізм складався з двох етапів: перший, що складається з введення тарифних квот, які фіксуються на рівнях, призначених для збереження нормальних торговельних потоків за категоріями товарів, та другий, що складається із застосування додаткового мита на імпорт, за ставкою 25 %, якщо перевищено кількісні пороги, зафіксовані для тих тарифних квот («тариф понад квоту»). 24 червня 2021 року, відповідно до Регламенту 2021/1029,⁴² Комісія продовжила цей захід терміном на три роки, до 30 червня 2024 року («оскаржуваний акт»).

Заявник, Європейська асоціація неінтегрованих імпортерів та дистриб'юторів металів (*Euranimi*), асоціація компаній ЄС, що представляють інтереси імпортерів, дистриб'юторів, продавців та переробників, що займаються неінтегрованою сталлю, нержавіючою сталлю та металевими виробами, подала позов про скасування оскаржуваного акту.

³⁹ Імплементацийний регламент Комісії (ЄС) 2018/1013 від 17 липня 2018 року, що запроваджує тимчасові спеціальні заходи щодо імпорту деяких сталевих виробів (OJ 2018 L 181, стор. 39).

⁴⁰ Імплементацийний регламент Комісії (ЄС) № 2019/159 від 31 січня 2019 року, що запроваджує постійні спеціальні заходи проти імпорту деяких сталевих виробів (OJ 2019 L 31, стор. 27).

⁴¹ Імплементацийний регламент (ЄС) 2019/159 встановив тарифну квоту для країн зі значним інтересом як постачальників та «залишкову» тарифну квоту для інших країн-експортерів до Європейського Союзу.

⁴² Регламент (ЄС) 2019/159, пункти з 164 до 180.

Загальний Суд, вважаючи цей позов прийнятним, відхилив його по суті. У своєму рішенні він, серед іншого, надав роз'яснення умов, необхідних як для встановлення інтересу у провадженні, так і для визначення права асоціації, що представляє інтереси імпортерів, дистриб'юторів, продавців і переробників відповідного продукту, подати позов з метою анулювання акту, яким був запроваджений спеціальний захід.

Висновки Суду

В першу чергу, Суд дослідив питання і зробив висновок про прийнятність позову, відхилиючи для цієї мети аргумент Комісії про те, що заявник немає інтересу в провадженні або права подати позов.

Що стосується інтересу заявника у відкритті провадження по справі, Суд вважав, що скасування оскаржуваного регламенту саме по собі буде здатне мати правові наслідки та вигоду для заявника.

По-перше, таке скасування можна було б порівняти з повною лібералізацією тарифних квот, яка дозволила б заявнику продовжувати свою діяльність відповідно до правових норм, вільних від обмежень, пов'язаних з кількісними порогоми.

По-друге, інтерес заявника є визнаним і реальним, оскільки можливість застосування тарифу, що перевищує квоту, існує на дату подання позову. Цей інтерес також визначений, оскільки система квот діяла на дату застосування оскаржуваного регулювання.

І по-третє, наявність інтересу заявника у порушенні провадження не може бути обумовлена накладенням тарифу понад квоту. По-перше, заявник не просто оскаржує введення цього тарифу, а поширює позов на оскарження системи квот, яка внаслідок самого свого існування, змінює правову позицію своїх членів. По-друге, якщо поставити наявність інтересу в відкритті провадження у залежність від застосування тарифу, що перевищує квоту, це призведе до того, що члени заявника будуть зобов'язані імпортувати в обсягах, вищих за кількісні порогови, аби мати можливість оскаржити цю систему та ігнорувати несприятливу ситуацію, що склалася внаслідок застосування такої системи.

Насамкінець, Комісія безрезультатно стверджувала, що Суд у попередньому рішенні⁴³ відхилив припущення про те, що тарифні квоти спричинили наслідки. У цьому рішенні Суд не вирішував питання про прийнятність позову, а визнав наявність очевидної помилки оцінки в аналізі Комісії, а тому міркування, на які посилалася Комісія, не мають відношення до розгляду питання про зацікавленість заявника в порушенні провадження у даній справі.

Щодо права заявника подати позов, Суд зазначив, що заявник, як представницька асоціація, має право подати позов проти оскаржуваного акту на підставі пункту третього частини четвертої статті 263 ДФЄС. У зв'язку з цим він нагадав, що відповідно до цього положення, представницька асоціація може подати

⁴³ Рішення від 20 жовтня 2021 року, *Novolipetsk Steel v Commission*, T-790/19, EU:T:2021:706.

позов про скасування акту, який не адресований їй, за умови, що оскаржуваний акт є нормативним актом, який безпосередньо стосується її членів і не тягне за собою впровадження заходів.

У цій справі Суд вважав, перш за все, що оскаржуваний акт має характер регулювання у світлі його загального застосування та детальних правил його прийняття, що не є законодавчим актом.

Далі, він з'ясував, як це регулювання безпосередньо впливає на членів заявника. По-перше, воно безпосередньо впливає на їх правову ситуацію, визначаючи правові рамки та умови, за яких ці члени можуть здійснювати імпорту до Європейського Союзу як з точки зору обсягу, так і ціноутворення, оскільки їхня продукція тепер підлягає системі квот і більше не випускається для вільного обігу в межах Європейського Союзу, що не вимагає ані визначення кількості, ані дозволу Комісії. По-друге, оскаржуваний акт не залишає свободи дій компетентним органам Держави-члена при здійсненні спеціального заходу, як у контексті першого етапу захисного механізму, так і системи квот, що набирає чинності на дату застосування оскаржуваного акту, і щодо другого етапу цього механізму, то компетентні органи зобов'язані застосовувати тариф, що перевищує квоту, після того як тарифні квоти було вичерпано.

Насамкінець, Суд підтвердив, що цей акт не передбачає здійснення заходів щодо членів заявника. Настання правових наслідків системи квот не залежить від будь-яких заходів. З цього випливає, що, перш ніж тарифна квота буде вичерпана, немає жодних заходів, які члени заявника, на правове становище яких вплинуло створення системи квот, могли б оскаржити в національних судах.

Що стосується суті, Суд відхилив, в першу чергу, аргумент про порушення статті 19 Основного Регламенту про Захист,⁴⁴ оскільки Комісія не допустила явної помилки оцінки, роблячи висновок, що умови продовження спеціальних заходів відповідно до цього положення були виконані.⁴⁵

По-друге, Суд відхилив заяву про явні помилки, допущені Комісією при оцінці інтересів Європейського Союзу в продовженні спеціального заходу, оскільки заявник не зміг продемонструвати наявності таких помилок.

З огляду на ці міркування, Суд відхилив позов в повному обсязі.

⁴⁴ Регламент (ЄС) 2015/478 Європейського Парламенту та Ради від 11 березня 2015 року про загальні правила імпорту (OJ 2015 L 83, стор. 16).

⁴⁵ Згідно з цим положенням, спеціальний захід може бути продовжений, якщо буде встановлено, що така пролонгація необхідна для запобігання або виправлення серйозної шкоди (стаття 19 (2) (a)), а також якщо буде встановлено, що існують докази того, що виробники Союзу адаптуються (стаття 19 (2) (b)).

2. Захист від торговельних бар'єрів

Рішення Загального Суду (Третя Палата) від 18 жовтня 2023, *Zippo Manufacturing and Others v Commission*, T-402/20

[Посилання на повний текст рішення](#)

Торговельна політика – Регламент (ЄС) 2020/502 – Заходи, вжиті Сполученими Штатами Америки щодо імпорту деяких похідних алюмінієвих і сталевих виробів – Рішення Європейського Союзу про призупинення еквівалентних торговельних пільг та інших зобов'язань – Додаткові митні збори на імпорт продукції, що походить зі США – Позов про анулювання – Право подати позов – Прийнятність – Принцип належного управління – Право бути заслуханим

У квітні 2020 року, у відповідь на запровадження Сполученими Штатами Америки підвищення митних зборів на імпорт деяких похідних алюмінієвих і сталевих виробів, Європейська Комісія вирішила, що необхідно вжити заходи з імплементації Регламенту № 654/2014⁴⁶ щодо реалізації прав Союзу на застосування та виконання правил міжнародної торгівлі. Звернувшись до думки відповідних зацікавлених сторін відповідно до статті 9 цього регламенту, вона прийняла Імплементаційний регламент 2020/502⁴⁷, що передбачає застосування додаткових митних зборів на імпорт металевих механічних вітростійких запальничок («відповідних продуктів»), що походять зі Сполучених Штатів.

Заявники, компанія Zippo Manufacturing Co. («ZMC»), заснована в США, і її дочірні компанії, Zippo GmbH і Zippo SAS, займаються виробництвом, розповсюдженням і продажем відповідної продукції в Європейському Союзі. Оскільки вони не брали участь у зборі інформації, що проводився Комісією, вони подали позов про анулювання оскаржуваного регламенту в частині, що стосувалася їх інтересів.

Комісія висунула аргумент про неприйнятність цього позову з підстави того, що заявники не мали права подавати позов за частиною четвертою статті 263 ДФЄС, оскільки оскаржуваний регламент не мав для них ані індивідуального, пні прямого значення.

Відхиляючи аргумент про неприйнятність, Суд визнав протилежне. Що стосується суті справи, то він визнав аргумент про порушення принципу належного адміністрування обґрунтованим і тому скасував оскаржуваний регламент

⁴⁶ Регламент (ЄС) № 654/2014 Європейського Парламенту та Ради від 15 травня 2014 року щодо реалізації прав Союзу на застосування та виконання правил міжнародної торгівлі та внесення змін до Регламенту Ради (ЄС) № 3286/94, що встановлює процедури Співтовариства у сфері спільної комерційної політики з метою забезпечення реалізації прав Співтовариства відповідно до правил міжнародної торгівлі, зокрема тих, які створені під егідою Світової організації торгівлі (OJ 2014 L 189, стор. 50).

⁴⁷ Імплементаційний регламент Комісії (ЄС) 2020/502 від 6 квітня 2020 року щодо деяких заходів комерційної політики щодо деяких продуктів, що походять зі Сполучених Штатів Америки (OJ 2020 L 109, стор. 10) («оскаржуваний регламент»).

в тій частині, в якій він поширювався на продукцію, що виробляється та розповсюджується заявниками. У зв'язку з цим Суд визнав порушення права бути заслуханим відповідно до статті 41 (2) Хартії основних прав Європейського Союзу («Хартії») у процесі збору інформації, проведеного Комісією перед прийняттям оскаржуваного регламенту.

Висновки Суду

В першу чергу, Суд розглянув питання прийнятності позову, нагадавши, що відповідно до частини четвертої статті 263 ДФЄС фізична або юридична особа може подати позов проти заходу загального застосування, такого як регламент, тільки якщо захід має пряме та індивідуальне для неї значення.

Що стосується індивідуального значення, Суд вважав, що з інформації у позові очевидно, що існує набір фактичних і правових елементів, що становлять певну ситуацію, яка відрізняє ZMC від всіх інших економічних операторів і яка засвідчує, що оскаржуваний регламент має індивідуальне для неї значення. ZMC продемонструвала необхідний правовий стандарт, зокрема, що вона є єдиним експортером продукції, що виробляється в США, до Європейського Союзу та що штат Пенсільванія, де ZMC заснована, є одним із штатів США, який був врахований для цілей вибору продуктів, що підпадають під заходи перебалансування.

Що стосується умови відносно прямого значення, то вона вимагає виконання двох критеріїв, а саме: оскаржуваний захід повинен безпосередньо впливати на правову ситуацію відповідної особи, і не залишати можливості вибору адресатів, на яких покладено завдання з його реалізації.

У цьому контексті Суд, першочергово, зазначив, що Держави-члени, на які покладено завдання з реалізації оскаржуваного регламенту, не мають свободи вибору ставки додаткових митних зборів на імпорт до Європейського Союзу, про які йдеться, та накладення цих мит на продукцію, що розглядається. Крім того, Суд визнав, що, по-перше, ZMC, як єдиний експортний виробник відповідної продукції, безпосередньо підпадає під негативний вплив, на який розраховувала Комісія, ухвалюючи оскаржуваний регламент. По-друге, оскаржуваний регламент, впливаючи на право доступу цих продуктів до ринку ЄС, також впливає на право доступу до продукції ZMC і, відповідно, спричиняє прямий правовий вплив на ZMC.

З огляду, зокрема, на ці міркування, Суд дійшов висновку, що оскаржуваний регламент має індивідуальне та пряме значення для ZMC і, отже, вона має право подати позов у справі для цілей частини четвертої статті 263 ДФЄС.

По-друге, що стосується суті справи, Суд розглянув скаргу заявників на порушення принципу належного адміністрування, зокрема, їхнього права бути заслуханими.

У зв'язку з цим Суд нагадав, що, згідно з усталеною судовою практикою, право бути заслуханим, як принцип і основоположне право правового порядку ЄС, гарантоване статтею 41 (2)(а) Хартії, застосовується до будь-якої процедури, яка

може завершитися заходом, що негативно впливає на особу, тобто актом, який може негативно вплинути на інтереси відповідної особи або Держави-члена. Крім того, це право має застосовуватися навіть за відсутності спеціального законодавства.

У цій справі Суд зазначив, по-перше, що жодне положення Регламенту № 654/2014 явно не виключає або обмежує право бути заслуханим щодо підприємств, продукція яких підлягає ребалансуванню, передбаченому імплементаційним актом, прийнятим Комісією відповідно до цього регламенту. Крім того, стаття 9 (1) цього регламенту, оскільки передбачає обов'язок Комісії збирати інформацію та погляди щодо економічних інтересів Європейського Союзу в конкретних товарах або послугах або в конкретних секторах, не є реалізацією права відповідних підприємств бути заслуханими. Слід визнати, що не можна виключати, що підприємство, яке брало участь у такому зборі інформації, корисно і ефективно стверджувало про свої інтереси або надавало інформацію, що стосується його особистого становища. Однак, якщо підприємство, чії інтереси можуть бути негативно порушені цими заходами щодо перебалансування, не брало участі у такому зборі інформації, не можна вважати, що його право бути заслуханим не було порушено лише на підставі того, що Комісія виконала свій обов'язок організувати цей збір інформації.

Крім того, заходи з перебалансування, прийняті на підставі Регламенту № 654/2014, ймовірно, негативно вплинуть на інтереси підприємств, які експортують відповідну продукцію, навіть якщо цей захід не було вжито за індивідуальною процедурою проти цих підприємств. Звідси випливає, що ці підприємства можуть покладатися на право бути вислуханими, зокрема, у випадку, подібному до цього, коли проведення процедури ухвалення імплементаційного акту призвело до того, що Комісія виявила ці підприємства.

Цей висновок не може бути поставлений під сумнів аргументом Комісії про те, що вона не мала необхідного часу, щоб заслухати заявників під час процедури прийняття оскаржуваного регламенту, який повинен був бути прийнятий у строки, встановлені Угодою про захисні заходи Світової організації торгівлі (СОТ).

Комісія повинна, по-перше, забезпечити дотримання строків, що впливають з Угоди СОТ про захисні заходи, і, по-друге, заслухати заявників, які мали право бути заслуханими під час процедури прийняття оскаржуваного регламенту. Оскільки Комісія не змогла довести, що вона не може ефективно заслухати заявників під час цієї процедури, Суд вважав, що у неї був час, необхідний для того, щоб дозволити заявникам реалізувати своє право бути заслуханими.

Що стосується висновків, які слід зробити з цього процесуального порушення, то з усталеної судової практики випливає, що порушення прав на захист призводить до анулювання рішення, прийнятого наприкінці процедури, за умови якщо у випадку коли не було б порушення, ця процедура могла б призвести до іншого результату. Ця вимога виконується, коли зацікавлене підприємство демонструє, що воно могло б краще захистити себе, якби не було порушення.

У цій справі Суд вважав, що якби заявники змогли реалізувати своє право бути заслуханими під час процедури, вони змогли б спиратися на аргументи, висунуті в позові, і, таким чином, краще захистити себе. Крім того, оскільки ZMC є єдиним експортером продукції, що випускається, не можна виключати, що оскаржуване регулювання могло б відрізнитися за змістом.

З огляду на ці міркування, Суд вирішив, що порушення права заявників бути заслуханими, ймовірно, матиме вплив на результати процедури і, відповідно, анулював оскаржуваний регламент в тій частині, в якій він поширюється на відповідні продукти.

Огляд практики Суду справедливості Європейського Союзу (рішення за жовтень 2023 року). Відп. за вип.: перший заступник керівника Апарату Верховного Суду д. ю. н. Р. Бабанли, професор завідувач кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого д. ю. н. Т. Комарова. Опрацювання та переклад рішень: Д. Мордас, О. Тарасенко, Д. Мудрак, А. Петренко, Н. Патрушева, А. Лукашова, С. Топал, Д. Горобець, С. Друзенюк, Д. Мед, Я. Мамонова. Київ, 2024. – 37 с.

Застереження:

1. Огляд практики Суду справедливості Європейського Союзу підготовлено на матеріалах бюлетенів Суду справедливості Європейського Союзу, розміщених на вебсайті: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/p1_3471594/en/.
2. Переклад описів рішень є неофіційним та має на меті надати можливість загального ознайомлення з підходом Суду справедливості Європейського Союзу до вирішення правових проблем. Для повного розуміння суті висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним на вебресурсі Суду справедливості Європейського Союзу: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/p1_3471594/en/.
3. Інформація має суто допоміжний та довідковий характер і не має на меті висвітлити суть усієї проблематики, яка вирішується відповідними судовими рішеннями.

Стежте за нами онлайн:

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 [@supremecourt_ua](https://wa.me/supremecourt_ua)